

**LOGORITMIKA – MAKTABGACHA YOSHDAgi BOLALAR NUTQINI
RIVOJLANTIRISHNING SAMARALI VOSITASI****Tajimuratov Azizbek Jaksimuratovich** – *assistent o'qituvchi*tajimuratovazizbek20@gmail.com*Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti***ЛОГОРИТМИКА КАК ЭФФЕКТИВНОЕ СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ РЕЧИ
У ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА****Тажимуратов Азизбек Жаксимуратович** – *ассистент преподаватель**Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза***LOGORHYTHMICS AS AN EFFECTIVE TOOL FOR SPEECH DEVELOPMENT
IN EARLY CHILDHOOD****Tajimuratov Azizbek Jaksimuratovich** – *assistant teacher**Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz*

Tayanch so'zlar: nutq rivoji, erta yosh, individual yondashuv, logoritmik mashqlar, kompleks yondashuv, ritm, temp, harakat-makon mashqlari.

Rezyume. Maqolada erta yoshdagi bolalar bilan logoritmik mashqlardan foydalanish samaradorligi haqida fikr yuritiladi. Muallifning shaxsiy tajribasi shuni ko'rsatadiki, logoritmika nafaqat tarbiyalanuvchilarning jismoniy sifatlarini mustahkamlaydi, balki nutq rivojiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatib, bolalarda turli nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishga yordam beradi.

Ключевые слова: развитие речи, ранний возраст, индивидуальный подход, логоритмические упражнения, комплексный подход, ритм, темп, двигательно-пространственные упражнения.

Резюме. В статье говорится на тему эффективности использования логоритмических упражнений с детьми раннего возраста. Личный опыт автора показывает, что логорitmika не только укрепляет физические качества воспитанников, но также благоприятно влияет на сферу развития речи, помогает воспитанникам сформировать различные речевые навыки.

Key words: speech development, early age, individual approach, logorhythmic exercises, comprehensive approach, rhythm, tempo, motor-spatial exercises

Summary. The article discusses the effectiveness of using logorhythmic exercises with young children. The author's personal experience demonstrates that logorhythmics not only strengthen the physical qualities of preschoolers but also have a beneficial effect on speech development, helping children acquire and improve various speech skills.

Kirish. Nutq rivoji – bu zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida tarbiyachilar faoliyatining asosiy vazifalaridan biridir. Afsuski, aynan nutq rivojlanishi sohasida bolalar ko'pincha muammolarga duch keladilar. Holbuki, nutq insonning jamiyatning to'laqonli a'zosi bo'lishi, ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi, kasbiy faoliyatda muvaffaqiyat qozonishi uchun muhim funksiyalardan biridir. Shu bois hozirgi davrda pedagoglar nutqni rivojlantirish masalasiga yetarlicha vaqt va kuch ajratishi nihoyatda ahamiyatlidir.

Bundan tashqari, ta'kidlash joizki, nutq rivojlanishidagi muammolar ko'pincha, psixik funksiyalarning orqada qolishi bilan kechadi. Shuning uchun nutqni rivojlantirish, nutqdagi nuqsonlarni tuzatish bo'yicha ishlar o'z vaqtida amalga oshirilishi lozim. Bu jarayon psixik orqada qolishni qoplash, bolalarning har tomonlama rivojlanishidagi keyingi qiyinchiliklarni bartaraf etishga xizmat qiladi.

Albatta, erta yoshdagi bolalar bilan nutqni rivojlantirish bo'yicha ishlarni tashkil etish va olib borishda individual yondashuv tamoyillaridan kelib chiqish, maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanish xususiyatlari, ularning dolzarb ehtiyoj va qiziqishlarini hisobga olish zarurdir.

Shaxsiy tajriba shuni ko'rsatadiki, erta yoshdagi bolalar bilan ishlashda samarali pedagogik vositalardan biri logoritmika hisoblanadi. Logoritmika – bu logopedik, musiqiy-ritmik va jismoniy tarbiya vositalarini o'zida mujassam etgan kompleks metodikadir.

Asosiy qism. Kompleks usulning muhim bo'g'inlaridan biri – logopedik ritmika bo'lib, u kinezoterapiya vositalari,

logopedik korreksiya va musiqiy-ritmik faoliyatning sintezi sifatida namoyon bo'ladi [1].

Logoritmik kompleks – bu o'ziga xos harakatli mashqlar tizimi bo'lib, unda motor faoliyati maxsus nutqiy materiallarni talaffuz qilish bilan uyg'unlashadi [2]. Ayniqsa, bu usul erta yoshdagi bolalar tomonidan qulay va oson qabul qilinadi.

Logoritmika ko'p funksiyali metodika bo'lib, u turli nutqiy va funksional muammolarni hal etishga xizmat qiladi. Jumladan: nutqiy va unga hamroh bo'ladigan buzilishlarni bartaraf etish, nutqiy va nonutqiy psixik funksiyalarni rivojlantirish va korreksiya qilish, shuningdek, insonning tashqi va ichki muhit sharoitlariga moslashuvini ta'minlash.

Logoritmik mashg'ulotlarda quyidagi vazifalar hal etiladi:

- yuqori psixik funksiyalarni rivojlantirish va faoliyatni takomillashtirish (eshitish va ko'rish diqqatini rivojlantirish orqali);

- eshitish va ko'rish idrokini rivojlantirish;
- xotirani rivojlantirish;
- harakat va artikulyatsiya ko'nikmalarini mustahkamlash;

- harakat kinesteziyasini rivojlantirish;
- fazoda orientatsiya va ko'rish-harakat koordinatsiyasi qobiliyatini rivojlantirish;

- motor ko'nikmalarini shakllantirish;
- musiqiy, tovush balandligi, tembr, dinamik eshitishni rivojlantirish;

- nutq motorikasini rivojlantirish (tovushlarni artikulyatsion asosda shakllantirish, nutq tempi va ritmini rivojlantirish);

- to'g'ri nafas olish va vokal diapazonni rivojlantirish;
- ritm hissi va eshitish diqqatini rivojlantirish.

Mashg'ulotlar jarayonida bolalarda suyak-mushak apparati va oyoq kaftlari mustahkamlanadi, qomat to'g'rılanadi, nafas olish mashq qilinadi, yirik va mayda motorika koordinatsiyasi shakllanadi, sezgi idroki noziklashadi, muvozanat, nafislik, chiroyli yurish malakasi hosil bo'ladi. Umuman olganda, logoritmika bolaning jismoniy yetukligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi va jismoniy faolligini oshiradi.

Shu bilan birga, jismoniy va motor faoliyat nutqiy faoliyat bilan bir vaqtda olib boriladi. Tovushlarni talaffuz qilish bu yerda harakat-makon mashqlarining asosiy elementlaridan biri hisoblanadi. Nutq ritmi harakatlarga maxsus tempo beradi, ayniqsa, u mashqlarga qofiyalar, she'rlar, xalq qo'shiqlari, ohanglar orqali qo'shilganda. Bularning barchasi koordinatsiya va ixtiyoriylikning shakllanishiga yordam beradi.

Ritmik ko'nikmalarning rivojlanishi fazoviy-vaqt munosabatlarini anglash bilan chambarchas bog'liq [3]. Harakat ritmi nutq mexanizmlarining shakllanishiga ta'sir ko'rsatadi. Ritm hissi poetik satrlarni, folklor namunalarini, turli janrdagi musiqiy asarlarni osonroq o'zlashtirish va tushunishga ko'maklashadi. Shu bois zamonaviy maktabgacha ta'lim muassasalarida logoritmik mashg'ulotlarni o'tkazish juda dolzarb hisoblanadi.

Logoritmik metodikaning erta yoshdagi bolalar bilan ishlashdagi o'ziga xosligi shundan iboratki, harakatli topshiriqlarga nutq materiali kiritiladi va uning sifati topshiriqlarni bajarish jarayonida shakllantiriladi.

Shuni ham ta'kidlash kerakki, logoritmik mashg'ulotlar ko'pincha musiqiy hamrohlikda o'tadi. Musiqa bu jarayonda boshqaruvchi ahamiyat kasb etadi.

Logoritmik mashqlar zamonaviy maktabgacha ta'limda sog'lomlashtirish tamoyillarini amalga oshiradi, bolalarga ehtiyotkorona yondashuvni ta'minlaydi. Bu mashqlar bolalarni kompleks rivojlantiradi, shuningdek, ularning axloqiy va irodaviy sohalariga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi, bola shaxsining shakllanishida muhim iz qoldiradi. Mazkur tadqiqot jarayonida kompleks pedagogik va logopedik yondashuv asosida kuzatish, suhbat, amaliy mashg'ulot hamda qiyosiy tahlil metodlaridan foydalanildi. Tadqiqotning asosiy maqsadi erta yoshdagi bolalarda logoritmik mashqlarning nutq rivojiga ta'sirini aniqlashdan iborat bo'ldi. Mashg'ulotlar davomida bolalarning nutqiy faolliqi, tovush talaffuzi, eshitish diqqati, harakat koordinatsiyasi hamda ritmni his etish qobiliyatidagi o'zgarishlar muntazam ravishda kuzatildi.

Logoritmik mashg'ulotlar bosqichma-bosqich tashkil etildi. Dastlab bolalarda umumiy motorika, nafas olish va eshitish diqqati rivojlantirildi. Keyingi bosqichlarda esa artikulyatsion mashqlar, ritmik harakatlar, musiqa bilan uyg'unlashtirilgan nutqiy topshiriqlar hamda harakatli o'yinlardan foydalanildi. Mashg'ulotlarda ritm, tempo va harakatlarning izchilligiga alohida e'tibor qaratildi. Chunki ilmiy tadqiqotlarda ritmik harakatlar bosh miya faoliyatini faollashtirishi, sensor-motor bog'lanishlarni kuchaytirishi va nutq mexanizmlarining shakllanishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi ta'kidlangan.

Mashg'ulotlar davomida bolalarning yosh va individual xususiyatlari hisobga olindi. Ayniqsa, erta yoshdagi bolalarda diqqatning tez chalg'ishi va emotsional holatning beqarorligi sababli topshiriqlar qisqa, qiziqarli hamda o'yin shaklida tashkil etildi. Musiqiy jo'rlikdan foydalanish esa bolalarning mashg'ulotlarga bo'lgan qiziqishini oshirib, ularning emotsional faolligini rag'batlantirdi. Shu bilan birga, ritmik she'rlar, qo'shiqlar va xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish bolalarning lug'at boyligini kengaytirishga ham xizmat qildi. Tadqiqot metodologiyasining muhim jihatlaridan biri logoritmik mashqlarning kompleks xarakterga egaligidir. Chunki ushbu metodika bir vaqtning o'zida nutq, motorika, eshitish diqqati, koordinatsiya va psixik jarayonlarning rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi. Bu esa logoritmik mashg'ulotlarning maktabgacha ta'lim tizimidagi korreksion-pedagogik ishlar samaradorligini oshirishdagi ahamiyatini belgilaydi.

Logoritmik mashqlarning asosiy ustunliklaridan biri ularning qulayligi va soddaligidir. Bu ayniqsa erta yoshdagi bolalar uchun muhim, chunki nutqiy faoliyat ular uchun oson kechmaydi, ayrim bolalar hatto gapirmaydi, balki bu sohada dastlabki qadamlarni tashlaydilar. Aynan logoritmika nutq rivojlantirishdagi qiyinchiliklarni yengishga yordam beradi. Uning qiziqarli o'yin shakli, musiqiyliq tarbiyaviy-ta'limiy vazifalarni o'yin vazifasi sifatida maskalaydi. O'yin vazifasini esa bolalar juda osonlik bilan bajaradilar, chunki ularning motivatsiyasi yuqori, qiziqish mavjud, ular topshiriqlarni diqqat bilan tinglaydilar, yaxshiroq diqqatni jamlaydilar va vazifani aniq bajarishga intiladilar.

Albatta, logoritmik mashg'ulotlar jarayonida bolalarda muloqotga bo'lgan umumiy ehtiyoj rag'batlantiriladi, chunki mashg'ulotlarda yaratilgan muhit nihoyatda qulay, samimiy, quvnoq va erkin bo'ladi. Bolalar topshiriqlarni bajarishda o'zlarini siquv va zo'riqishsiz his qiladilar, ish jarayoni yengil va tabiiy kechadi.

Logoritmik mashg'ulotlar umumiy va mayda harakatlarni korreksiyalashga, "nutq – harakat" koordinatsiyasini rivojlantirishga, bolalar lug'atini kengaytirishga yo'naltirilgan bo'lib, ular psixofizik funksiyalarni takomillashtirishga, emotsionallikni rivojlantirishga, muloqot ko'nikmalarini shakllantirishga yordam beradi.

Tadqiqot jarayonida olingan natijalar logoritmik mashqlarning erta yoshdagi bolalar nutq rivojiga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatishini tasdiqladi. Mashg'ulotlar davomida bolalarda nutqiy faollikning ortgani, tovushlarni talaffuz qilishdagi kamchiliklarning asta-sekin kamaygani hamda muloqotga kirishish ehtiyojining kuchaygani kuzatildi. Ayniqsa, ritmik harakatlar va musiqa bilan uyg'unlashtirilgan mashqlar bolalarning eshitish diqqati va nutqiy idrokini rivojlantirishda samarali vosita bo'lib xizmat qildi.

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, logoritmik mashg'ulotlarda muntazam qatnashgan bolalarda umumiy va mayda motorika rivojlanishi tezlashgan. Bu esa nutq apparati harakatlarining faollashishiga va artikulyatsion ko'nikmalarning shakllanishiga ijobiy ta'sir etgan. Ilmiy tadqiqotlarda ham qo'l barmoqlari harakatlari bilan nutq markazlari o'rtasida uzviy bog'liqlik mavjudligi qayd etilgan. Shu sababli logoritmik mashqlarda mayda motorikani rivojlantirishga qaratilgan topshiriqlardan foydalanish nutq rivojlanishini jadallashtiradi.

Mashg'ulotlar natijasida bolalarda diqqatning barqarorligi va topshiriqlarni oxirigacha bajarish ko'nikmalari ham yaxshilangani kuzatildi. Dastlab mashg'ulot davomida tez chalg'igan bolalar keyinchalik topshiriqlarni faol va qiziqish bilan bajarishga intildilar. Musiqaning emotsional ta'siri bolalarda ijobiy kayfiyatni shakllantirib, o'ziga bo'lgan ishonchni oshirdi.

Shuningdek, logoritmik mashg'ulotlar bolalarning ijtimoiy moslashuviga ham ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Guruhli mashqlar davomida bolalarda jamoada ishlash, bir-birini tinglash va o'zaro muloqot qilish ko'nikmalari shakllandi. Bu esa ularning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirishda muhim omil bo'ldi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, logoritmika nafaqat nutqni rivojlantirish, balki bolaning umumiy psixofiziologik rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi samarali pedagogik texnologiya hisoblanadi.

Xulosa va takliflar. Ta'kidlash joizki, logoritmika – bu erta yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishning samarali metodlaridan biridir. Logoritmik mashqlar nafaqat maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy yetukligiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi, balki ularni turli nutqiy ko'nikmalarni egallashga yo'naltiradi, nutqiy to'siqlarni bartaraf etadi, mavjud nutqiy muammolarni o'yin shaklida korreksionalaydi hamda nutq rivojidadagi orqada qolishlarni kompensatsiya qiladi.

Logoritmik mashg'ulotlarning natijasi sifatida erta yoshdagi bolalarning nutqqa muvaffaqiyatli kirib borishi ta'minlanadi, bu esa ularning keyingi hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Tadqiqot natijalari asosida shuni xulosa qilish mumkinki, logoritmika erta yoshdagi bolalarda nutqni rivojlantirishning samarali va kompleks metodlaridan biri hisoblanadi. Ushbu metodika orqali bolalarda nutqiy faollik, eshitish diqqati, ritm hissi, artikulyatsion harakatlar hamda umumiy motorika bir vaqtning o'zida rivojlantiriladi. Bu esa logoritmik mashg'ulotlarning korreksion-pedagogik ahamiyatini yanada oshiradi.

Logoritmik mashqlar bolalarda nutqiy to'siqlarni kamaytiradi, tovush talaffuzini yaxshilaydi hamda muloqotga kirishish motivatsiyasini kuchaytiradi. Ayniqsa, mashg'ulotlarning o'yin va musiqiy faoliyat asosida tashkil etilishi bolalarning mashg'ulotlarga qiziqishini oshiradi va ta'lim jarayonining tabiiy hamda samarali kechishini ta'minlaydi.

Shuningdek, logoritmika bolaning nafaqat nutqiy, balki jismoniy, emotsional va ijtimoiy rivojlanishiga ham ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Mashg'ulotlar davomida bolalarda mustaqillik, intizom, jamoada ishlash va o'z harakatlarini boshqarish kabi muhim sifatlar shakllanadi.

Kelgusida maktabgacha ta'lim tashkilotlarida logoritmik mashg'ulotlarni yanada keng joriy etish, tarbiyachi va logopedlarning ushbu yo'nalishdagi metodik tayyorgarligini oshirish maqsadga muvofiqdir. Shuningdek, otionalarni logoritmikaning ahamiyati bilan tanishtirish va uy sharoitida oddiy ritmik mashqlardan foydalanishni tavsiya etish bolalar nutq rivojlanishining samaradorligini yanada oshiradi.

Adabiyotlar

1. Шашкина Г.Р. Логопедическая ритмика для дошкольников с нарушениями речи. Учебное пособие для вузов. – Москва: «Юрайт», 2023.
2. Елисеева Е.И. Ритмика в детском саду. – Москва: «Перспектива», 2012.
3. Аюпова М.Ю. Логопедия. Дарслик. – Тошкент: Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2019.